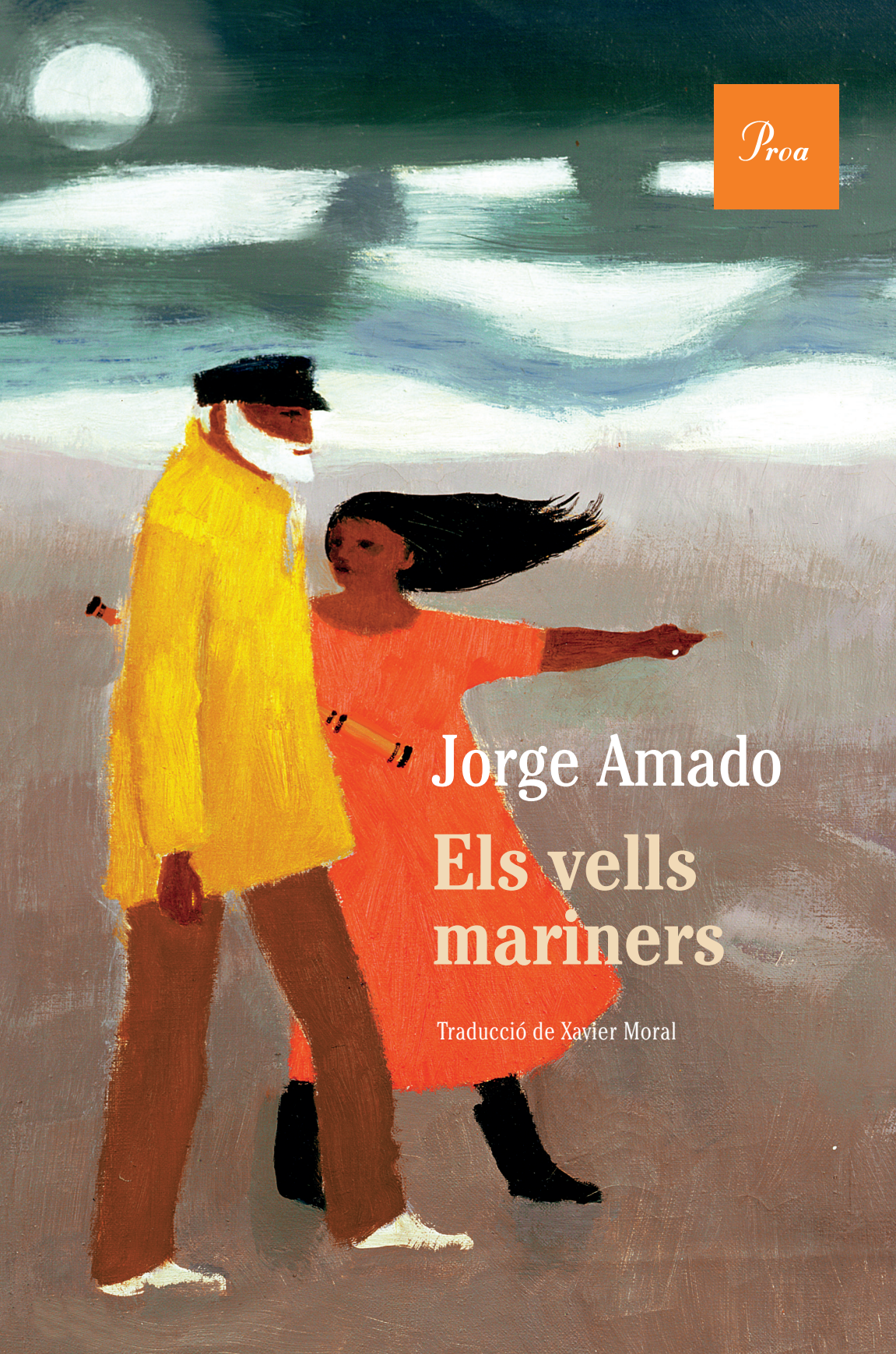

The background of the cover is a painting. It depicts an elderly man with a white beard, wearing a black cap and a bright yellow raincoat, walking barefoot on a sandy beach. He is holding the hand of a young girl with long black hair, who is wearing a red dress and black boots. She is pointing her right hand towards the horizon. The sea is visible in the background with white-capped waves under a dark sky with a full moon.

Proa

Jorge Amado
**Els vells
mariners**

Traducció de Xavier Moral

JORGE AMADO

ELS VELLS MARINERS

O

La veritat completa sobre les discutides
aventures del comandant Vasco Moscoso de
Aragão, capità de gran derrota

Traducció de Xavier Moral

Proa

Proa
A Tot Vent

Títol original portuguès: *Os velhos marinheiros on a completa verdade sobre as discutidas aventuras do comandante Vasco Moscoso de Aragão, capitão de longo curso*

Primera edició en aquesta col·lecció: juny del 1988
Primera edició en aquest format: maig del 2014

© 2008 Grapiúna Produções Artísticas Ltda. Publicat al Brasil per Editora Companhia das Letras, São Paulo. Tots els drets reservats
© de la traducció: Xavier Moral, 1988, 2014

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions SLU, Proa
Pedro i Pons, 9-11
08034 Barcelona
www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-498-1
Dipòsit Legal: B. 7.369-2014
Composició: Víctor Igual, SL
Impressió: Reinbook

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).
Tots els drets reservats.

DE COM EL NARRADOR, AMB CERTA EXPERIÈNCIA
ANTERIOR I AGRADABLE, ES DISPOSA A TREURE
LA VERITAT DEL FONS D'UN POU

La meva intenció, la meva única intenció, creguin-me!, és només restablir la veritat. Tota la veritat, de manera que no resti cap dubte sobre el comandant Vasco Moscoso de Aragão i les seves extraordinàries aventures.

«La veritat és al fons d'un pou», vaig llegir una vegada, ja no recordo si en un llibre o en un article de diari, tanmateix en lletra d'impremta, i qui en dubta, d'una afirmació impresa? Jo almenys no tinc costum de discutir, i menys encara de negar, la literatura i el periodisme. I, com si amb això no n'hi hagués prou, certs peixos grossos m'han repetit la frase, no deixant ni tan sols marge per a una errada revisable que tregui la veritat del pou i la deixi en un aixopluc, en un palau («La veritat és al palau reial»), o a la falda («La veritat s'amaga a la falda de les dones maques»), o al pol («La veritat ha fugit cap al pol nord»), o al poble («La veritat és amb el poble»). Frases totes elles, em sembla a mi, menys grolleres, més elegants, sense deixar aquesta obscura sensació de desemparança i fred inherent al mot pou.

El meritíssim doctor Siqueira, jutge jubilat, respectable i pobre ciutadà de Il·lustrada i erudita calba, m'explicà que es tractava d'un lloc comú, és a dir, d'una cosa tan clara i sabuda que estava a punt d'esdevenir un proverbi, una dita de tothom. Amb una veu greu, de sentència inapel·lable, hi afegí un detall curiós: no tan sols és al fons d'un pou, sinó que s'hi

està totalment nua, sense cap vel que li cobreixi el cos, almenys les parts pudendes. Al fons del pou i nua.

El doctor Alberto Siqueira és el cim, el punt culminant de la cultura en aquest barri de Periperí on vivim. És ell qui pronuncia el discurs del Dos de Juliol a la placeta i el del Set de Setembre al Grup Escolar, això sense parlar d'altres dates menys importants i de les celebracions d'aniversari i bateig. De les poques coses que sé, en dec moltes a les converses nocturnes al davant de casa seva; li dec respecte i gratitud. Quan ell, amb veu solemne i gest precís, m'aclareix un dubte, en aquell moment tot em sembla clar i fàcil, no hi veig cap objecció. Tan bon punt el deixo, però, i em poso a pensar en l'assumpte, se'n van la facilitat i l'evidència, com, per exemple, en aquest cas de la veritat. Tot esdevé de nou obscur i difícil; intento recordar les explicacions del meritíssim i no ho aconseguixo. Un embolic. Però, com puc dubtar de la paraula d'un home de tanta ciència, dels prestatges atapeïts de llibres, codis i tractats? Tanmateix, per més que ell m'expliqui que es tracta només d'un proverbi popular, sovint em trobo pensant en aquest pou, sens dubte pregon i obscur, on la veritat anà a amagar la seva nuesa, deixant-nos en la confusió més gran, discutint per un sí i per un no, causant-nos la ruïna, el desesper i la guerra.

Pou, però, no vol dir pou, i fons d'un pou no vol dir el fons d'un pou; al proverbi, això vol dir que la veritat és difícil de trobar, la seva nuesa no s'exhibeix a la plaça pública a l'abast de qualsevol mortal. Malgrat tot, és el nostre deure, el de tots nosaltres, cercar la veritat de cada fet, capbussar-se a la foscor del pou fins a trobar la seva llum divina.

«Llum divina» és del jutge, com, d'altra banda, tot el paràgraf anterior. Ell és tan culte que parla en to de discurs, fent servir paraules boniques, fins i tot a les converses familiars

amb la seva digníssima esposa, la senyora Ernestina. «La veritat és el far que enfoca la meua vida», acostuma a repetir-me el meritíssim amb el dit aixecat, quan de nit, sota un cel d'estels innombrables i poca llum elèctrica, parlem de les novetats del món i del nostre barri. La senyora Ernestina, tota grassa, brillant de suor i una mica dèbil mental, assenteix tot gronxant el seu cap d'elefant. Un far de llum poderosa, que il·lumina lluny, vet aquí la veritat del noble jutge jubilat.

Per això, potser, la seva llum no arriba als racons més propers, als carrerons, a l'amagat carreró de les Três Borboletas on s'arrecera, a la penombra d'una caseta entre arbres, la formosa i riallera mulata Dondoca, els pares de la qual anaren a cercar el meritíssim quan Zé Canjiquinha va desaparèixer del mapa viatjant cap al sud.

S'havia repassat la Dondoca, segons la frase pintoresca del vell Pedro Torresmo, pare corferit, i va deixar la noieta allà sense honor ni diners.

—A la misèria, senyor jutge, a la misèria...

El jutge li engegà un discurs moral, cosa digna de sentir-se, i prometé mesures. I, veient aquell colpidor quadre de la víctima somrient entre llàgrimes, afluixà uns cèntims, car, sota la dura pitrera de la camisa emmidonada del magistrat, batega un cor bondadós. Prometé donar ordre de recerca i captura del «sòrdid Don Juan» oblidant en l'entusiasme per la causa de la virtut ofesa la seva situació de jubilat, sense fiscal ni comissari a les seves ordres. També faria que s'interessessin pel cas els seus amics de la ciutat. El «conquistador de pela amb deu» rebria la paga que es mereixia...

I va anar ell mateix, tan conscient és el doctor Siqueira de les seves responsabilitats de jutge (àdhuc jubilat), a informar de les providències iniciades a la família ofesa i pobra, en la seva llunyana vivenda. Dormia encara Pedro Torresmo l'ai-

guardent de la vigília; treballava al pati, fent la bugada, la marga Eufràsia, mare de la víctima, i aquesta tenia cura del fogó. Un somriure s'obrí als llavis carnosos de Dondoca, tímid però expressiu; el jutge la fità auster, prenent-li la mà:

—La vinc a renyar...

—Jo no volia. Va ser ell... —ploriquejà la bella.

—Molt mal fet —i encara li subjectava el braç de carns dures.

Ella es desféu en llàgrimes penedides i el jutge, per reprendre-la i aconsellar-la millor, la féu asseure's a la seva falda. Li amanyagà la cara, li pessigà els braços. Admirable imatge: la severitat implacable del magistrat moderada per la bondat comprensiva de l'home. Dondoca amagà el rostre avergonyit a l'espatlla confortant, els seus llavis feien pessigolles innocents al bescoll il·lustre.

Zé Canjiquinha no fou trobat mai. Com a contrapartida, Dondoca restà, d'ençà d'aquella afortunada visita, sota la protecció de la Justícia i avui va elegant, ha guanyat la caseta del carreró de les Três Borboletas i Pedro Torresmo ha deixat de treballar definitivament. Vet aquí una veritat que el far del jutge no illumina i que m'obligà a capbussar-me al pou a fi de cercar-la. Per dir tota la veritat, cal afegir-hi que fou un agradable i delitós capbussó, perquè al fons d'aquest pou hi havia el matalàs de llana del llit de Dondoca, on ella m'explica —quan prop de les deu del vespre deixo la prosa erudita del meritíssim i de la seva voluminosa consort— divertides intimitats de l'il·lustre magistrat, malauradament impròpies per a la lletra impresa.

Tinc, doncs, com es pot comprovar, una certa experiència en aquest tema; no és la primera vegada que investigo la veritat. Així, sota la inspiració del jutge —«és el nostre deure, el de tots nosaltres, cercar la veritat de cada fet»— em sento

preparat per descabdellar el fil de les aventures del comandant, aclarint d'una vegada una qüestió tan discutida i complicada. No es tracta només dels fils enredats d'un cabdell: és força més difícil. S'hi barregen nusos cecs, nusos de mariner, caps per lligar, trossos tallats, fils d'un altre color, coses passades i coses imaginades, i on és la veritat de tot això? L'època en què tot va ocórrer, ja fa més de trenta anys, el 1929, les aventures del comandant i ell mateix eren el centre de la vida de Periperí, provocaven abrandades discussions, dividien la població, causaven enemistats i rancúnies, gairebé una guerra santa. D'una banda, els partidaris del comandant, els seus admiradors incondicionals, de l'altra els seus detractors, al capdavant dels quals el vell Chico Pacheco, fiscal de consum jubilat, encara avui de memòria recordada entre somriures, llengua d'escurçó, home irreverent i escèptic.

A tot això hi arribarem amb temps i paciència; la recerca de la veritat requereix no tan sols decisió i caràcter sinó bona voluntat i mètode. De moment tot just sóc al brocal del pou, cercant la millor manera de baixar al fons misteriós. I ja el vell Chico Pacheco surt de la seva tomba de cementiri remot per atabalar-me, per imposar-me la seva presència, per pertorbar-me. Individu cerca-raons i tafaer, maniàtic de l'evidència, amic d'exhibir-se, la seva ambició era ser el primer d'aquest florit raval suburbà, on tot és dolç i manyac, fins la mar, mar de golf on mai no s'alcen onades furioses, platja sense ones ni corrents, vida pacífica i lenta.

El meu desig, el meu únic desig, creguin-me, és ser objectiu i equànim. Cercar la veritat enmig de la polèmica, desenterrar-la del passat, sense prendre-hi partit, estirar de les versions més diverses tots els vels de la fantasia capaços d'encobrir, ni que sigui en part, la nuesa de la veritat. Tot i que ja havia tingut ocasió de constatar en pròpia carn o, més

ben dit, en la carn daurada de Dondoca, que no sempre és més seductora la nuesa total que aquella que es mostra i s'amaga sota un llençol o un drap qualsevol que tapa una sina, un tros de cama, el tombant d'un maluc. Però, siguem sincers, no és pas per ajaçar-nos amb ella que cerquem la veritat amb tant d'entestament i de desesper món enllà.

DEL DESEMBARCAMENT DE L'HEROI A PERIPERÍ
I DE LA SEVA INTIMITAT AMB LA MAR

Avant, grumets.

Veu avesada a manar. Assenyalà el rumb amb la mà, baixà tres esglaons de l'andana, prengué el control de la travesia, pols ferm al timó, esguard de brúixola.

Tot passant pels carrers es va anar formant una mena de petit seguici: al capdavant, ferm i serè, el comandant. Uns metres enrere Caco Podre i Misael, tots dos collaters, amb part de l'equipatge. En aquella hora Caco Podre ja havia fet els seus tragos habituals i, de passa incerta, no li esqueia del tot malament el tractament de «grumet» que li atorgà el nou-vingut. Els curiosos de seguida s'hi arribaren bescanviant murmuris, en un grup que creixia, ja que la roda de timó, al cap de Misael, n'era un reclam.

No va entrar a la casa. S'acontentà d'indicar-la als collaters, continuà caminant. Es dirigí cap a la platja, caminà entre el rocam, s'aturà per prendre'n la mida amb esguard d'expert i n'inicià l'escalada. No era alt, tampoc escarpat, sinó una costa suau per on els dies d'estiu la quitxalla anava amunt i avall i que al vespre era amagatall d'enamorats. Però el comandant demostrava tal dignitat que tothom va capir la dificultat de l'empresa com si, de sobte, les modestes roques haguessin esdevingut una abrupta muralla de pedres, mai no vençuda per l'home.

Arribat al cim, restà quiet, els braços plegats sobre el pit, fitant les aigües. Així, immòbil, de cara al sol, escabellat pel

vent (aquella suau i permanent marinada de Periperí), semblava talment un soldat a punt de desfilada o, atesa la seva imponentia, l'estàtua de bronze d'un general. Duia un gec estrany que tenia aire d'americana militar, blau i gruixut, de coll ample. Només Zequinha Curvelo, lector assidu de novel·les d'aventures, copsà que tenia al davant, de carn i ossos, un home de mar, avesat a vaixells i tempestes. Comentà la seva impressió als altres, un gec com aquell il·lustrava la coberta d'una novel·la d'aventures a l'oceà, la història d'un fràgil vel·ler al bell mig d'una mar de temporals i de sargassos. El mariner de la coberta vestia un gec semblant.

Aquella immobilitat durà uns instants, però foren gairebé eterns, tant, que fixaren aquella imatge a la memòria de tots els veïns. En acabat estirà amb un gest llarg el braç curt i pronuncià:

—Aquí som, oceà, altre cop junts.

Tornà a plegar els braços sobre el pit, era una afirmació i alhora un desafiament. El seu esguard dominava les càlides aigües del golf, on el riu i la mar es barrejaven a l'acollidora badia. En llunyania, negres vaixells ancorats, ràpids pailebots que puntejaven de veles blanques la blava serenor del paisatge. Hi havia, en aquella mirada i positura immòbil, la revelació d'un antiga intimitat amb l'oceà nodrida d'amor i còlera, d'històries viscudes, sensible fins i tot a aquells cors pacífics, distants de l'aventura i de l'heroisme. És just exceptuar-ne Zequinha Curvelo, ja que no vivia en altre món, devorador de fulletons de tres rals, amb baralles de pirates i pioners, estava preparat per ser el protoprofeta de tot, el sant Joan Baptista anunciador de l'heroi desembarcat.

Així, quan el comandant baixà de les roques i penetrà a la rotllana de veïns mormolant, com si parlés per a ell mateix, «no puc viure lluny de l'oceà...», penetrà també i definitiva-

ment en l'admiració dels seus nous conciutadans. No obstant això, semblava que no els veïés i que no s'adonés de la seva presència i curiositat.

Com si cada gest obeís a un càlcul precís, de primer va mesurar amb la vista la distància que el separava de la casa més propera i isolada, vora la platja, amb les finestres obertes a les aigües. Marcà rumb en direcció a la porta i n'inicià l'abordatge. El veïnat seguia amatent els seus moviments, el miraven amb respecte: la cara rodona i vermellosa, els cabells voleiants i platejats, el gec mariner amb botons metàl·lics i lluent. Iniciada la marxa, Zequinha Curvelo se situà entre els veïns i el comandant: ocupà el seu lloc.

Els collaters arribaven amb la resta de l'equipatge, el comandant donà ordres precises i categòriques. Maletes, llits, armaris, a les habitacions; embalums i caixes, apilats a la sala.

Només aleshores, concloses totes les tasques, semblà que s'adonés de la petita multitud que el contemplava del carrer estant. Rigué, els saludà amb el cap i es dugué la mà al pit en un gest que tenia alguna cosa d'oriental i d'exòtic. Un cor de «bona tarda», correspongué a la salutació. Zequinha Curvelo, tot encoratjat, s'avançà una passa cap a la porta.

El comandant treia d'una de les grosses butxaques del gec un objecte inesperat, semblava un revòlver, Zequinha reculà. No era pas un revòlver, què dimonis devia ser? El comandant se'l posà a la boca, era una pipa, però no una simple pipa –ja de per si una extravagància en aquell tranquil raval–. Era d'escuma de mar, treballada: el broquet eren unes cames i cuixes nues de dona, i el cap representava el seu bust. «Oh!», murmurava Zequinha bo i perdent el capteniment.

Un cop el recuperà, el nouvingut s'anà apartant de la porta. Zequinha s'apressà a oferir-se-li per si li podia servir de res.

—Molt agraït, gràcies... —declinà el comandant. Tragué una targeta de visita de la cartera, la féu a mans de Zequinha i li va dir:— Un vell mariner a les vostres ordres.

Més tard el varen veure, ajudat pels collaters, amb un martell i un tornavís obrint caixes, a la sala, d'on sortien estranys aparells, una lupa enorme, una brúixola. Els curiosos romangueren pels encontorns per veure'l. Després, anaren escampant les notícies; Zequinha exhibia la targeta adornada amb una àncora:

COMANDANT VASCO MOSCOSO DE ARAGÃO

Capità de Gran Derrota

Heus ací com va ser la seva arribada a Periperí aquella tarda incipient i infinitament blava quan, tot d'una, establí el seu bon nom i segellà la seva reputació.